

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

NARVA KOLLEDŽ
ÕPPEKAVA „KOOLIEELSE LASTEASUTUSE ÕPETAJA MITMEKEELSES
ÕPIKESKKONNAS“

Aire Reismaa

**SOOROLLIDE MUUTUMINE LASTEAIA ÕPPEMATERJALIDES
AASTATEL 1990-2018**

Bakalaureusetöö

Juhendaja PhD Ülle Säälük

NARVA 2019

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... Töö autori allkiri ja kuupäev

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Lapse arengu mõistmine, hindamine ja suunamine	8
1.1. Sooline areng ja sotsialiseerumine	12
1.2. Sooneutraalne versus sootundlik kasvatus	14
2. Soorollid.....	17
2.1. Stereotüüpsed soorollid.....	18
2.2. Soorollide õppimine ja õpetamine Eesti ja Euroopa lasteaedades	19
3. Metoodika	22
3.1. Uurimisobjekt ja valim.....	23
3.2. Uurimisinstrument	24
3.3. Uurimisprotseduur ja andmeanalüüs.....	27
4. Tulemused.....	28
4.1. Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine lasteaedadele mõeldud õppematerjalides	29
4.2. Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine 1990-ndate ja viimase kümne aasta õppematerjalides	32
4.3. Meeste ja naiste tegevuste võrdlus.....	33
4.4. Järeldused.....	38
KOKKUVÕTE.....	40
SUMMARY	41
KIRJANDUS	43

SISSEJUHATUS

Aastakümneid tagasi olid levinud teatud kindlad soorollid, mida tohtis või pidi tegema poiss või mees ja mida tüdruk või naine. Aastatega on arusaamad lapse arendamisest ja suunamisest muutunud, sootundlikkus ei ole ainult sugude bioloogiline märkamine, vaid erinevate oskuste ja teadmiste märkamine. Soorollide muutumine laste maailmapildis on samuti kerkinud esile. Tänapäeval ei seata enam välimusele nii rangeid soole sobivuse piiranguid. Meestelt oodatakse kaasa aitamist kodutöodes ja laste kasvatamisel, naised aga võivad käia sõjaväes või juhtida erinevaid mootorsõidukeid vastavalt tööle.

Soorollid esindavad sugude kirjeldavalt normatiivseid tunnuseid, s.t omadusi, mis eristavad mehi naistest. Need deskriptiivsed normid on käitumisjuhised, mis on suure tõenäosusega konkreetsetes situatsioonides efektiivsed (Cialdini ja Trost 1998 Eagly jt 2008 kaudu). Soorollide areng on tugevalt seotud lapse mina-pildi arenguga. Lapsepõlv on soorollide kujunemise aeg. Soorollile iseloomulik käitumine ei pea lapse jaoks olema nii üheselt määratletud ja suletud moel esinema (Almann 2000:21). Lapsed näevad pidevalt, kuidas tuleb oma soost lähtuvalt käituda, nii lugemikes, juturaamatutes, videomängudes, kui ka ühiskonna kujutuses igas kodus oleva teleri ekraanil. (Dietz 1998; Thompson ja Zerbinos 1997; Turner-Bowker 1996 Eagly jt 2008 kaudu)

Üldkehtiva ideoloogia esitamise tõttu (ja just nõ „varjatud õppekava“ ilmumise pärast) peetakse hariduses kasutatavaid õpikuid ja õppematerjale olulisteks sotsialiseerijateks (Kalmus 1998:20).

Bakalaureusetöö teema on oluline, et mõista, kuidas laps märkab õppematerjalides esitatud võimalikke suunamisi ja ilmnevaid soorolle ning nende muutusi ajas. Varasemalt on Tartu Ülikooli juures uuritud kooliõpikuid (Mikk 2002). kuid lasteaiaaeglaste laste õppematerjale pole süvitsi uuritud. Näiteks Veronika Kalmus on uurinud oma magistratöös ja doktoritöös aabitsaid (Kalmus 1998; 2003), kuid Eestis lasteaegadele mõeldud õppematerjale uuritud ei ole.

Aabitsad ja õpikud on mitmes mõttes olulised uurida, sest nad kannavad ühiskonnas kehtivaid põhitõdesid, uskumusi ning enesestmõistetavaid tõdesid või arusaamu inimestest ja ühiskonnast, nii otsesõnu kui ka varjatult. Õpikute abil seega kujundatakse laste maailmavaadet, väärtusi ja identiteeti. Ei tohi unustada, et õppematerjalid kannavad

ühiskonnas võimu omavat ideoloogiat. Eriti kui õppematerjalid on ülemvõimu kontrolli all. (Kalmus 1998) Sarnaselt Kalmusega on Ernits (2013) arvamusel, et õppekirjandus kannab endas ühiskonnas levinud hoiakuid. Õpik kui institutsioonilisi eesmärke täitev objekt, nõ riigiparaadi poolt välja töötatud töövahend, väljaspool asuva reaalse maailma ja lapse mõtlemise vahendaja, nõ välise maailma „tõlkija“ (Kalmus 1998: 21).

Soolise võrdsuse mõttes on eesti õpikutes märgata kahte konfliktset ideoloogiat – naiste karjäärivõimaluste ja -vabaduse rõhutamine ning teisest küljest meeste kõrgemate palkade õigustamine ehk „mees kui leiva koju tooja“ (Kalmus 1998: 38).

Õpikud ja muu hariduslik meedia kui olulised sotsialiseerumise tegurid ehk vahendid või instrumendid teadmiste ja väärtuste edastamiseks noorele põlvkonnale. Haridusmeedia kui õpikud, aga ka muu tekstiline või pildiline materjal, mida kasutatakse hariduslikel eesmärkidel, et informeerida või veenda lugejat, vaatajat, kuulajat, et esitatud info ja vaated on õiged (Selander 1995 Kalmus 2003:7 kaudu).

Õpik on muidugi vaid üks tegur paljudest sotsialiseerumise protsessi teguritest ja erinevad tegurid on omavahel seotud (näit soorollide esitamine televisioonis või mujal avalikes infoallikates). Iga õppija konstrueerib õpikutest tajutava info põhjal oma arusaamad. Seetõttu on loomulikult raske väita, kuidas konkreetselt üks õpik ja seal sisalduv info võivad üksikisiku maailmapilti (sh soorollidest arusaamist) mõjutada, kuid läbilõikeliselt mitme materjali analüüsimine võiks anda arusaama levinumatest seisukohtadest ning lähtutakse sellest, et õppematerjale võivad õppijad siiski tajuda kui autoriteetsed ja usaldusväärset infoallikat. (Kalmus 2003:8)

Uurimisprobleem selles bakalaureusetöös seisneb selles, et arusaam soorollidest on aja jooksul muutuv ja tänapäeval kehtib pigem sootundliku kasvatuses põhimõte. Ei ole teada, mida lasteaiaaalistele mõeldud õppematerjalid endas soorollide kohta sisaldavad ning õpetajad peaksid teadvustama, kui tähtis see on. Aastate vältel on küll lasteasutustes õppematerjale välja vahetatud uuemate õppevahendite vastu, kuid kuivõrd õpetajad ise märkavad ja oskavad laste tähelepanu juhtida või lisaks seletada soorollidega seonduvat, seda teada ei ole. Tänapäeval on tegelikkuses teema aktuaalne igas vanusegrupis, kuna ka maailmas on sama teema pidevas muutuses.

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja soorollide muutumine lasteaia õppematerjalides ajavahemikus 1990-2018. Uurimuse eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgnevad uurimusküsimused:

1. Mida mõistetakse soorollide all? Kuidas soorollid kujunevad?
2. Kuidas kujutatakse poisse ja tüdrukuid, mehi ja naisi lasteaiale mõeldud õppematerjalides?
3. Mille poolest erineb poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine 1990-ndate lasteaia õppematerjalides viimase kümne aasta õppematerjalidest?

Uurimisobjektiks on lasteaedadele mõeldud õppematerjalid. Valiti kaks lasteaedadele mõeldud õppematerjali 1990-ndatest aastatest ja neli viimase 10 aasta väljaannetest. Nendeks on Mina teiste seas (Muhel 1992); Harjuta ja kirjuta I (Muhel 1994); Mudilaste töövihik II (Kiis, Olt 2008); Lustiga lugema, kribinal kirjutama (Mäses, Varandi 2014); Simmo ja Sanne ametite maailmas (Rebane 2015) ja Selle maa laps (Aavik-Vadi 2015).

Uurimiseks kasutati standardiseeritud kontentanalüüsi ja sisu täpsemaks avamiseks kvalitatiivset sisuanalüüsi ning kujutiste lugemise meetodit. Iga tekst ja illustratsioon, millel esitatud tegelase puhul on võimalik määrata sugu, kodeeriti ja kirjeldati ning interpreteeriti saadud tulemusi. Uurimisgrupp, koostöös juhendaja Ülle Sääliku ning kaasüliõpilase Maarja Murutaluga, koostati erinevate materjalide kodeerimise juhend, mille järel iga uurija kodeeris oma valimi õppematerjale, analüüsis andmeid ja interpreteeris tulemusi.

Bakalaureusetöö on jaotatud viieks peatükiks. Esimeses peatükis annab autor teoreetilise ülevaate lapse arengu mõistmisest, hindamisest ja suunamisest, täpsemalt lapse soolisest arengust ja sotsialiseerumisest, millised on lapse soolise arengu muutused vanuseti ning selle mõjutegurid. Samuti toob autor välja alapeatüki sooneutraalsus versus sootundlik, kasvatuse kohta. Teises peatükis kirjutab autor soorollidest ja alapeatükkides stereotüüpsetest soorollidest ning soorollide õppimisest ja õpetamisest Eesti ja Euroopa lasteaedades. Kolmandas peatükis kirjeldatakse metoodikat, uurimisobjekti ja valimit, uurimisinstrumente ning uurimisprotseduure. Viimane peatükk annab ülevaate uuringu tulemustest ja järeldustest ning lõpetuseks on bakalaureusetöö kokkuvõte.

Bakalaureusetööd koostades järgiti eetika nõudeid, eelistatud ning halvustavad seisukohad uuritud õppematerjalidest puuduvad.

1. Lapse arengu mõistmine, hindamine ja suunamine

Töös uuritavate soorollide tajumise ning omandamise mõistmiseks peame aru saama, kuidas laps areneb ja kasvab, millal ta on võimeline inimesi, nende sugu ja soole omistatavaid jooni tajuma ning kuidas toimub selline omandamise protsess erinevates vanusegruppides. Kui palju lapsed suudavad omandada teadmisi erinevas arenguetapis ning kui suur osa sellest on lapse lähikonnal.

Areng on inimese ja teiste elusolendite süstemaatiline muutumine alates munaraku väljastamisest kuni indiviidi surmani. Lapse arengus leiavad aset nii kvantitatiivsed kui ka kvalitatiivsed muutused. Arengualased muutused on korrapärased. Protsesse on kaks: õppimine ja küpsemine. Arengul on kolm komponenti: intellektuaalne ehk vaimne ehk kognitiivne areng; sotsiaalne ja emotsionaalne areng ja füüsiline ehk kehaline ehk psühhomotoorne areng. (Veisson jt 2005:10) Sotsiaalne õppimine on see, mis on siit eriti oluline, kuna laps õpib enamasti jälgides ja matkides inimesi, kes on talle eeskujuks, kuid kindlasti ka erinevatest raamatutest ja õppematerjalidest.

Omavahel on vaja eristada arengut, küpsemist ja õppimist, et mõista nende olemist ja järgnemist üksteisele. Areng on samal ajal nii bioloogiline kui ka sotsiaalne ning kultuuriline protsess. Õppimine on pidev uute mõistete ja tähenduste omandamine, mis kutsuvad esile suhteliselt püsiva muutuse arengus. Õppimine on protsess, kus kogemuse tulemusena juurduvad püsivad muutused käitumises. Õppida võib katse-eksitus meetodil. Samuti võib õppida vaatluse teel. Kaasajal kõneldakse õppimisest kui infotöötlustest. Küpsemine on selline arenguline protsess, mille käigus vanuse kasvades toimuvad muutused, mis ilmnevad kõigi vaadeldava liigi normaalsete liikmete puhul. See on bioloogiline protsess. Küpsemise käigus määravad pärilikkus ja ümbritsev keskkond lapse füüsilise ja kognitiivse arengu. (Veisson jt 2005:10)

Lapse suutlikus märgata, on loomuliku küpsemise osa, kuid küpsemine läbi õppimise ehk teadliku suunamise osa on üks olulisemaid aspekte arengus. Lasteaias õpetajad toetavad lapsi läbi erinevate raamatute, töövihikute ja vestluste, kus teadvustatakse soorolle, nende avaldumisi ja vajalikkust. Ilma sellise toetuse ja õpetuseta, võivad lapsed omandada jäigad soorollid, mis takistavad tulevikus olema tolerantsemad ja jätkusuutlikumad.

Helm, Beneke ja Steinheimeri (2007) järgi on lapse arengu hindamise protsess, mille jooksul kogutakse lapse arengu kohta tõendeid, neid analüüsitakse ja planeeritakse edasine õppimine. Õpetajal on oluline eelnevalt paika panna, milleks arengu hindamist kasutada: kas see on õppimise hindamine või hindamine õppimiseks ja õppimise planeerimiseks. Lapse arengu hindamine alushariduses tähendab andmete kogumist lapse õppimise ja käitumise kohta, et anda hinnangut progressile (Luff 2013, Howard jt 2013). Eelkõige tuleks keskenduda sellele, mis on õpitud ja kuidas edasi minna. Edasiste sammude puhul on väga oluline, et lapsevanemad oleksid kaasatud ja saaksid ka ülesandeid – soovitusi, mida kodus lapsega teha, et lapse arengut igakülgset toetada. (Nugin 2017:48)

Lapse arengu hindamisel lähtutakse ka lapse sotsiaalsest ja emotsionaalsest arengust. Sotsiaalne tähendab ühiskonda või kollektiivi puutuvat. Sotsiaalne areng aga seostub sotsiaalsuse kujunemise ja käitumisoskusega. Sotsiaalset arengut ei saa lahutada kognitiivsest ning emotsionaalsest arengust, mis on väga tihedalt seotud lapse ealise ja individuaalse arenguga. (Saarits 2005:67)

Lapsevanemad peaksid kindlasti andma lasteaiaõpetajale informatsiooni oma lapse huvide ja tegevuste kohta kodus ja huviringides ning olema ka ise kaasatud lapse arengu hindamises (Nugin 2017:48). Ilma lapsevanema ja õpetaja koostööta, on lapse arengu hindamine raskendatud, sellise koostöö tulemusena saavad kasu kõik kolm osapoolt – lapsevanem, õpetaja ja laps.

Eestis ei ole kokku lepitud ühtset lapse arengu hindamise süsteemi ja seega kasutavad lasteaiaõpetajad erinevaid hindamismeetodeid. Laste arengu hindamisel soovitatakse kasutada peamiselt järgnevaid meetodeid: intervjuu, vaatlus, eneseanalüüs, küsimustik, enesehindamine, hindamiskaala, test, mäng, portfoolio, dokumentatsioon, töö näidis, eakaaslase hinnang. (Romanczyk jt 2005 Nugin 2017:48 kaudu).

Lapse arengu hindamine toimub terve aasta vältel, igas olukorras – vabategevustes, kus lapsed mängivad ja leiavad endale kaaslasi, õpitegevustes – kuidas lapsed kohanevad, osalemine ja aktiivsus.

Lapse emotsionaalne kasvatus algab perekonnas. Tundekasvatuse sügavus ja mõju oleneb suuresti sellest, kuidas vanemad oma lastega suhtlevad, kuivõrd empaatilised ja

emotsionaalselt intelligentsed nad ise on. Emotsionaalne õppimine algab juba esimestest sünnihetkedest ja jätkub intensiivselt läbi eelkooliea. (Saarits 2005:74)

Mõistmaks, kuidas laps areneb on vaja pöörata tähelepanu paljudel erinevatele aspektidele. Eelkõige tuleb lähtuda lapsest, kui eraldi indiviidist, keda valmistuvad üles kasvatama tema vanemad. Samuti nii palju, kui on teadlasi, kes pakuvad erinevaid teooriaid, on ka inimesi, kes kõik usuvad enda jaoks kõige vajalikumat. Tuntumad teooriate arendajad on pannud kirja erinevad etapid lapse arengus.

Tuntumaks arengu teooria koostajaks oli psühholoog Jean Piaget', kes on loonud kognitiivse arengu teooria. Piaget' arvates on lapse arengus neli erinevat etappi. Nendeks on: sensomotoorse intellekti periood (0-2 eluaastat), operatsioonieelse mõtlemise periood (2-7 eluaastat), konkreetse mõtlemise periood (7-11 eluaastat) ja abstraktne ehk formalloogilise mõtlemise periood (alates 12. eluaastast). (Veisson jt 2005:11)

Laps õpib operatsioonieelse mõtlemise perioodil kasutama sümboleid ja sisemisi võrdpilte, kuid tema mõtlemine on veel süsteemitu ja ebaloogiline. Operatsioonieelse mõtlemise perioodil jõuab lapse mõistus uuele, sümboolite tasandile, mis hõlmab kujutlusvõimet ja sõnu. Esmased sümboolid on liigutuslikud, mitte keelelised. Mittekeelelisi sümboleid on ka laste mängus. Sümboolite põhiallikaks saab pikkamööda keel. Laps õpib loogiliselt mõtlema vastavalt sellele, kuidas ta valdab keeli. (Piaget ja Zeminska 2002 Veisson 2017:13 kaudu)

Piaget'i peamiseks teooria vastandajaks oli Vögotski, kelle arvamused erinevad kõne ja kognitiivse arengu etappidel. Lev Vögotski kultuur-ajalooline lähenemine kognitiivsele arengule ehk kõrgemate psüühiliste funktsioonide arengu teooria esitas mõtte, et töö ehk tegutsemine tööriistadega põhjustas inimese käitumistüübi muutumise, eristades inimese loomast. Vögotski teooria oluliseks ideeks on lähima arengu tsooni mõiste. Tsoon moodustab aktuaalse arengu ja potentsiaalse arengu tasemete vahe. (Veisson 2017: 34)

Fisher ja Rose'i teooria mudelile vastavalt arenevad laste erinevad kognitiivsed võimed paralleelsete tsüklitena, kus suhteliselt aeglaste muutuste periood vahelduvad intensiivse arengu perioodidega. Ka kiire arengu perioodidel toimuvad muutused võtavad aega, moodustades nn arengutsüklite ühel või teisel vanuseastmel. (Veisson jt 2017:16)

Biheivioristlik teooria. Biheivioristliku traditsiooni järgi kujundab last keskkond. Biheiviorism taandab psüühika keerukad vormid lihtsatele reaktsioonidele, pidades käitumise põhiüksuseks stiimuli ja reaktsiooni vahetut seost (Veisson jt 2005:34).

Eleonore Gibsoni pertseptuaalse arengu teooria tähendab taju ja objektiivse tegelikkuse peegeldumist teadvuses meelte kaudu. See arengu teooria ei ole suurejooneline ega kaugeleulatuv, selle teooria mõõdukas eesmärk on seletada ühte käitumise valdkonda: pretseptuaalset õppimist ja arengut. (Veisson jt 2017:33)

Selle teooria peamised seisukohad on, et inimene on aktiivne tajuja. Rõhutatakse laste aktiivsust. Inimene on sünnipäraselt motiveeritud õppima ja maailma uurima. Taju on alati motiveeritud eesmärkidest, mis on inimesele olulised; informatsioon on lähemalt iseloomustatud stiimuli kaudu. Piaget' teooria, õppimisteooria ja informatsioonitöötamise teooriad arvavad, et laps lisab tegevuse, sõna või tähenduse stiimulile. Gibson usub, et stimuleerimine on rikas infoallikas. Arengu tulemuseks on see, et lapsed õpivad üha rohkem eraldama informatsiooni stimuleerimisest. Ajalis-ruumiline paigutus info saamisel on oluline. Stimuleerimine kannab informatsiooni eri astmeid. (Veisson 2017:33)

Pertseptuaalses arengus on esmatähtis pertseptuaalne õppimine. Beebi oma arengus õpib kõigepealt nägusid ära tundma, seejärel õpib ta tundma erinevaid märke ja helisid, seejärel erinevaid pindasid. Ja lõpuks ta avastab, et tema käitumine võib keskkonna sündmusi kontrolli all hoida. (Veisson 2017:33)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et pertseptsioon ehk taju on oluline sest laps hakkab mõistma ümbritsevat maailma ning kujunevad omandatavad rollid eluks. Arenguteooriad on selle uuringu jaoks teadmisi andnud, et lasteaiaeaeline laps on suuteline tajuma uuritavatest õpikutest ja töövihikutest erineva sooga tegelasi ning nende eristuvaid jooni. See info on neile oluline ja vajalik, mõistmaks kes nad on, millele tähelepanu pöörata ja kujundada oma olemus vastavalt soovile. Soolist arengut käsitlen eraldi teemana, kuna see areng algab alates munaraku viljastumisest ning kestab terve lapsepõlve ja sealt edasigi.

1.1. Sooline areng ja sotsialiseerumine

Sooline areng ja sotsialiseerumine on tegevused, mis on omavahel alati seotud. Laste sooline areng algab juba enne sündi ning koheselt peale seda hakkab ka sotsialiseerumine. Teine hakkab küll peamiselt ja järjepidevalt alates lasteaiast, kus pööratakse sellele ka rohkem tähelepanu. Sotsialiseerumine mõjutab oluliselt ka soolist arengut, vastavalt erinevatele aspektidele.

Soolisus on omane igale inimesele. Sugu ei tähenda mitte ainult inimeste bioloogilis-füsioloogilisi erinevusi, vaid ka kultuurilisi tavasid, norme ja väärtusi, mis määravad naiseks ja meheks olemise tingimuse. Nende kahe aspekti eristamiseks on inglise keeles kasutusele võetud kaks mõistet – sex ja gender. Eesti keeles saame rääkida bioloogilisest soost, mis on seotud kehalise arengu ja geenidega, ja sotsiaalsest soost, mis sõltub sotsiaalkultuurilistest teguritest ning naiste ja meeste rollide ja võimujaoitusega seotud kehalise arengu ja võimujaoitusega seotud ootustest ühiskonnas. Sotsiaalse soo mõiste osutab kõigele, mis assotsieerub kellegi sooga antud ühiskonnas. See hõlmab nii rolle, tegevusi, eelistusi ja teisi tunnuseid, mis on või mida ühiskond eeldab olevat tüüpilised meeste või naistele ning samuti sugudevahelisi võimusuhteid. (Papp 2009:7)

Lapse sooline areng, kujunemine meheks ja naiseks on pidev protsess, mis lülitub igapäevasesse kasvatustegevusse (Almann 2000:19). Eggen ja Kauchak (2013: 46) on ära märkinud, et Vögotzky usub, et sotsiaalne sekkumine mõjutab otseselt arengut.

Ühiskonna põhikategoriana on sugu ja soolisus selliseks põhiteljeks, mis mõjutab kõiki sotsiaalseid protsesse, sest selle alusel jagatakse inimesed ühiskonnas kaheks kõige suuremaks teineteisest eristuvaks sotsiaalseks rühmaks. Soo kategooria on rahvuse ja kultuuriga võrdväärne kategooria, sest määrab samuti ära selle, millise hariduse inimene saab, millise elukäigu valib, millise töö ja millise palga saab. Ei ole mingit valdkonda, kust soo kategooria puuduks või kus see, kas inimene on naine või mees ei mängiks mingit rolli. (Papp 2009:7)

Lasteaias peaksid õpetaja pöörama tähelepanu lapse soolise arengu õpetamisele, vajalikuks peetakse just sellel põhjusel, et lapsed mõistaksid kes nad on. Kooskõlas koolieelse lasteasutuse seaduse, vanemate soovide ja lasteaiariparadega, peaks hakkama sellele tähelepanu pöörama juba alates sõimerühmadest ning kuni lasteaiari lõpuni.

Et ühiskonnad on organiseeritud läbi ja lõhki ümber sotsiaalse soo, hakkab see inimese elus olulist rolli mängima sünnist alates. Lapsed õpivad inimesi soo alusel liigitama väga varakult. Juba 7-kuused imikudki teevad meeste ja naiste nägudel ja häälte vahet. Sugude eristamisel kasutavad väikelapsed tunnetusmärkidena juuste pikkust ja hääle kõrgust. 9-kuuselt hakkavad lapsed seostama meeste ja naiste nägusid ka nende häältega. (Eagly jt 2008:100-101)

Seoses lapse retseptiivsete keeleliste oskuste arenguga on 18-kuused tüdrukud võimelised viima soolised sildistused „mees“ ja „naine“ vastavusse kummagi soo esindaja näoga ning nii selles vanuses poisid kui tüdrukud oskavad ühendada soolise sildistusega „poiss“ meessoost inimeste nägusid (Poulin-Dubois jt 1998 Eagly 2008 kaudu).

Sooline sildistamine ei too mitte ainult selgelt välja inimeste jaotamise soo alusel, vaid sellega koondatakse ka kummalegi soole iseloomulikud tunnused ja tegevused. Peale selle, et sooline sildistamine näitab, kuidas oluline on sugu maailmavaate kujundajana, toob see välja ka soo tähtsuse iseenda kategoriseerimise lähtepunktina. Inimese sugu määrab ära palju asju. See ei ole ülioluline mitte ainult riietuse ja mängude valimisel, vaid sellest oleneb ka, milliseid võimeid inimese juures arendatakse, milliseid ameteid ta peab, milline on tema roll pereelus ning millised on tema vaba aja tegevused ja suhted teistega. (Eagly jt 2008:103-104)

Sotsiaal-kognitiivse teooria kohaselt hakkab laps vahetult ja kujutluses läbi elatud kogemuste kognitiivse töötluse tulemusena end kategoriseerima kas poisi või tüdrukuna, eesmärgiga omandada olulisi teadmisi soorollide ja sooga seonduvate tunnuste kohta ning teha enda jaoks selgeks oma soole sobivaks peetavate käitumisvormide alusreegleid (Eagly jt 2008:104).

Lääne ühiskondades on bioloogiline sugu ja sookategooria sulandunud ühte; see tähendab, et kokkuleppeliseks kriteeriumiks, mille põhjal määratakse, kas inimene on ühest või teisest soost, on mehe ja naise välised suguelundid. Lisaks sellele on bioloogias, psühholoogias ja moraaliõpetuses muutunud vaidlustamatuks väide, et on kaks ja ainult kaks erinevat sookategooriat. Genitaalid aga tavaliselt teistele avalikuks uurimiseks ei ole ja tegelikkuses on see, millised suguelundid kellelegi ette näidata on, igapäevaelus sookategooriasse määramisel ebaoluline. Lähtutakse hoopiski soomärkidest (riided, nimi,

juuste pikkus), mis on justkui silma eest varjatud genitaalide vahendajaks. (Eagly jt 2008:206)

Soo tajumisel ei ole midagi pistmist seksiga. Laps arutleb oma soo üle hoopis teisest vaatenurgast lähtuvalt. Kui asi päevakajaliseks muutub ning laps oma sooidentiteeti teadvustama hakkab, siis ei julge ta oma võimalikest tundmustest vanematele rääkida. (Cacciatore 2007:95)

Ühiskonnas on hakatud rääkima avalikult lastest kes sünnivad tunnustega, mis kuuluvad mõlema soo esindajatele, samuti ka ilma sootunnusteta. Sellises olukorras peaks otsustama lapsevanem, mida ta soovib edasi teha ning kumma soo kasuks ta otsustab, võttes arvesse kõikide osapoolte arvamusi.

Eggen ja Kauchak on öelnud, et muutused meie mõtlemises ilmnevad küpsemise ja kogemustega. Samuti muutuvad inimeste iseloomud, selliselt kuidas me suhtleme teistega ja kuidas me oma tundeid kontrollime. (Eggen, Kauchak 2013: 30)

Intersoolisus on nähtus, kus indiviidil on erineval määral mõlemale soole omaseid jooni. Inimene võib olla pärilike tegurite poolest poiss, kuid samas ometi rohkem – või koguni täiesti – tüdruku väljanägemisega. On mitmeid arenguvahetuse häireid, mille poolt põhjustatud hormonaalsed muutused segavad normaalset arengut. (Cacciatore 2007:96)

1.2. Sooneutraalne versus sootundlik kasvatus

Sootundlikkuse all mõistetakse oskusi ja teadmisi, mida on vaja, et märgata naiste ja meeste vajaduste ja suhtlemisviiside erinevusi, sooidentiteedi kujunemist, ebavõrdset kohtlemist või soolist ebavõrdsust tingivaid struktuure (Papp 2009:7-8).

Sootundlik vaatenurk ja mõtteviis aitab näha tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste erinevaid vajadusi erinevatel vanuse- ja eluetappidel. Ka kooli õpikeskkond ja õppemeetodid peaksid arvestama mõlema sugupoole vajaduste ja ootustega. Seejuures ei ole eesmärgiks sugudevaheliste erinevuste ja erineva staatuse süvendamine, vaid vastupidi – olukorra saavutamine, kus poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste õigused, kohustused, võimalused ja vastutus oleksid võrdsed. (Papp 2009:8)

Eestis on ekslikult tekkinud ettekujutus nagu tähendaks sooneutraalne kasvatus Rootsi mõnes lasteaias lastelt soolisuse äravõtmist. Tegelikult on tegemist lähenemisega, mille eesmärk on vältida soo kui peamise rühmitamiskategooria rõhutamist, soogruppide eristamist ja vastandamist ning anda lastele võimalus areneda ja kasvada ilma kammitsevate soonormideta ehk sooliste stereotüüpideta. Nn soovaba lasteaed on see, kus teadlikult välditakse laste individuaalset arengut piiravat pidevat soo alusel rühmitamist, nimetamist, sildistamist ja vastandamist. (Parimaid praktikaid...)

Sootundlik lähenemine aitab avastada ametliku ja mitteametliku, nähtavas ja varjatud kultuuris peituvaid ilminguid, milles avaldub sugupoolte erinev väärtustamine. Muudatused saavad alguse ebaõigluse märkamisest varjatud õppekavana toimivatest sündmustest ja tegevustest. Sellised soolist ebavõrdsust tootvad või alalhoidvad mehhanismid tuleks teha nähtavaks, nagu ka nende muutmise võimalused. (Papp 2009:24)

Pikka aega on valitsenud ettekujutus, et igasugune õpetus ja kasvatus peab olema sooliselt neutraalne, õpilaste soole (soolisusele) on lausa püütud mitte tähelepanu osutada. Õpilased on olnud sootud olendid, keda on üritatud suruda õpilase rolli ja kellelt on nõutud õppekava läbimist ning etteantud õpilase rolli täitmist. Sooneutraalse lähenemise puhul eeldati, et see tagabki võrdse kohtlemise ja võrdsuse. (Papp 2009:6)

Norra raamatud ja õppematerjalid lastele kujutavad mehi ja naisi sooneutraalsetes rollides kõige enam (Floyd 2012). Eesti kirjanduses leidub vähesel määral materjale sooneutraalsuse kohta, kuid uurides ja lugedes inglise keelseid laste raamatuid, on selgelt räägitud sootundlikust kasvatuses ja enda aktsepteerimisest läbi nende teoste. Sooneutraalse alaseid raamatuid on pealkirjaga *It's Okay to Be Different* (Parr 2011), *My Princess Boy* (Kilodavis 2010), selliste materjalide abil on võimalik lastega suhelda teemal mis on nende jaoks keeruline ning nad ei oska ennast alati õigesti väljendada.

Meie ühiskonnas on sooneutraalsus küllaltki tahaplaanile tõugatud ja ei kajastu nii intensiivselt kui mitmetes teistes heaoluriikides. Sootundlikkusele pööratakse rohkemat tähelepanu ning proovitakse vastavalt sellele ka koolides ja lasteaedades tegutseda. Enim pööratakse sellele tähelepanu aga Rootsi kahes lasteaias, nendeks on Nicolaigarden ja Egalia. Lotta Rajalin oli esimene Rootsis, kes lõi sooneutraalse lasteaiaga ühe kuni viie aastastele lastele. Selles lasteaias on tagatud, et kõik lood, laulud ja dramatiseeringud on

mitte sugu rõhutaval moel aga ka üksikvanemate ja samasooliste vanemate peredele (Scott 2018).

Androgüün on inimene, kelle väljanägemises või käitumises on nii mehe kui naise tunnuseid (Sõnaveeb 2019). Ehk siis võiks arvata, et ranget sooneutraalsust kasvatuses järgides võib tulemuseks olla androgüünid ühiskonnas, kuid jääb küsimus, kas see on see, mida meie ühiskond soovib või ootab.

Kokkuvõtvalt saan öelda, et täieliku sooneutraalse kasvatuses tagajärg võib olla androgüünid, kes ei eristu mingil moel soo järgi. Tänapäeval võib see olla paljudes keskkondades tolerantne juba ja inimese vaba valikut tunnustav lähenemine, aga see ei ole meie kultuurile veel omane lähenemine. Me kõik tahame, et naised saaksid vabalt kanda neile mugavaid riideid, milleks on püksid ja erinevad t-särgid ning saaksid töötada ametitel, mis on justkui meestele mõeldud. Tänapäevases ühiskonnas on näha palju naisterahvaid automehhaanikute ja maalritena, samas kui mehed on otsustanud olla lastega kodus ja hoolitseda koduse majapidamise eest. See kõik on meeldiv ja tore, kuid me ei soovi ju päris soota isikuid enda ühiskonda sest ka tasakaalu on vaja, iga inimene otsustab ise kuidas soovib elada, kuid kindlasti peaks arvestama ka teatud määral ühiskonnaga ning sellega mis on tolerantne.

2. Soorollid

Soorulli õppimine nõuab sotsiaalse soo kontseptsiooni laiendamist, nii et lisaks välimuse tunnusoontele sisalduks selles ka elustiili määravad käitumisviisid ja huvide klastrid ning ühiskondlikud ja tööalased rollid. Soorollialaste teadmiste kujunemiseks on vajalik teadmiste kõrgemal tasemel organiseerimine ja abstraherimine ega piisa pelgast inimeste, esemete ja tegevuste kategoriseerimisest nende soost lähenevalt. Asja teeb keerulisemaks veel see, et tüüpiliselt meheliikeks ja naiseliikeks peetavad käitumisstiilid ja soorollile omased käitumisvormid ei ole muutumatult seotud sooga. (Eagly jt 2008:105-106)

Soorollid esindavad sugude kirjeldavalt normatiivseid tunnuseid, s.t omadusi, mis eristavad mehi naistest. Need deskriptiivsed normid on käitumisjuhised, mis on suure tõenäosusega konkreetsetes situatsioonides efektiivsed (Cialdini ja Trost 1998 Eagly jt 2008 kaudu).

Soorollidega hakkab laps tegelema juba paariaastasena. Sugupoolte rollimallid õpitakse ja omandatakse neilt täiskasvanutelt, keda laps igapäevases elus kohtab, samuti lugudest ja meediast. Lapsed katsetavad erinevaid rolle ja ka vastassoo rolle. Laps püüab oma sugupoolt hinnata. Laps mõtleb juba varakult, millised erinevused ja omadused, eelised, õigused ja kohustused või ehk koguni raskused ühe või teise sugupoollega kaasnevad. (Cacciatore 2007:150-151)

Laste soorollide kujunemist mõjutavad ka hariduslik keskkond ja haridusalased ootused (Eagly 2008:313). Soorulli tunnetamine tähendab uudishimu, mis on suunatud soolisele kuuluvusele. Sooroll sisaldab vastavat käitumist, olemist, ootusi ja asumist ümbritseva suhtes seisukohale, mis on omane poisile – mehele, tüdrukule – naisele. (Almann 2000:20)

Soorulli areng on tugevalt seotud lapse mina-pildi arenguga. lapsepõlv on soorulli kujunemise aeg. Soorollile iseloomulik käitumine ei pea lapse jaoks olema nii üheselt määratletud ja suletud moel esinema. Tüdrukud ja poisid võivad mängida samasuguseid mänge, neil võivad olla sarnased harrastused ja vastassoole mõeldud mänguasjad. (Allmann 2000:21)

Soorolli kujunemisele aitavad kaasa laste mängud. Mängu uurijad kinnitavad, et on terve rida mänguasju, mida nii poisid kui tüdrukud ja mõlemast soost täiskasvanud üksmeelselt kas poiste (transpordivahendid), tüdrukute (nukud ja majapidamistarbed) või universaalseteks (pallid, värvid) mänguasjadeks nimetavad. (Almann 2000:24)

2.1. Stereotüüpsed soorollid

Soostereotüübid mitte ainult ei määratle, millised naised ja mehed on, vaid kirjutavad ka ette, millised nad peavad olema. Soolised stereotüübid kehtivad mehelikkuse naiselikkuse kohta, meestele ja naistele sobivate pere- ja ametirollide kohta, naistele ja meestele sobivate tööde sisu jms. kohta. (Papp 2009:10)

Naiselikkuse ja mehelikkuse kohta kehtivad stereotüübid on normatiivsed ja suhteliselt püsivad ette kujutused naistele ja meestele omastest somaatilistest, psüühilistest ja käitumuslikest omadustest, mis tähtsustavad üle sugude psühhofüsioloogilisi ja sotsiaalseid erinevusi, omistavad enamasti meestele aktiivsema, naistele passiivsema rolli ja indiviidi jaoks nagu etteantud etalonmudelid, millega peab ennast kohandama. (Papp 2009:10)

Stereotüübid soole sobivatest pere- ja ametirollidest peavad naiste peamiseks sotsiaalseks rolliks emaks, perenaiseks ja hoolitsejaks olemist, mehi aga määratletakse pigem nende ametirollide järgi. Sellised stereotüübid „kirjutavad“ meestele ette professionaalse edukuse, naistelt aga „nõuavad“ suhtele orienteerumist. (Papp 2009:10)

Samalaadseid hoiakud ja stereotüübid töö sisu kohta. Traditsiooniliselt eeldatakse, et naised töötaksid pigem teenindajatena, st inimsuhetega seotud sfäärides – tervishoius, hariduses ja nn. Instrumentaalset sfääri – loov, juhtiv töö – peetakse meeste jaoks sobivaks. (Papp 2009:10)

Oskamp, Kaufman ja Wolterbeek on öelnud, et kui lastekirjandusel on stereotüüpsed soolised rollid, esitab see lastele piiratud rollimudelid ja aitab kujundada nende käitumist stereotüüpilistes suundades. Kacerguis ja Adams viivad selle eelduse aga kaugemale, mis viitab sellele, et sugude stereotüüpne suunamine varases eas mõjutab tööelu valikuid hilisemas elus. (Worland 2008:43)

Nagu kõik stereotüübid, on ka soostereotüübid lihtsustatavad, kokkuleppelised ja ajas muutuvad, skemaatilised ja deklaratiivsed, ilma vasturääkivusteta, hinnangulised ja väärtuselise varjundiga, suhteliselt püsivad ja ebatäpsed. Kehtivad stereotüübid orienteerivad naisi ja mehi valima vastavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega. Soolised stereotüübid piiravad isiksuse vaba arengut, sest „sunnivad“ arendama omadusi, mis on vastupidised teisele soole ja mis kindlasti eristavad neid vastassoost. Tüüpilised naiselikud isiksuseomadused, pererollid, reproduktiivne tegevuse määravad ära naiste madalama sotsiaalse staatuse, väiksema prestiiži, väiksemad ressursid ühiskonnasüsteemis. „Tõelise mehe“ omadused – tööalane edukus, ettevõtlikkus, karmus, võistluslikkus – määravad meeste kõrgema sotsiaalse staatuse, prestiiži ja ühiskondliku tunnustuse. (Papp 2009:10)

Soostereotüüpe iseloomustab see, et nad alati vastandavad mehi ja naisi, kindlustades meeste domineeriva positsiooni (Papp 2009:10).

2.2. Soorollide õppimine ja õpetamine Eesti ja Euroopa lasteaedades

Soorollide õppimine ja õpetamine nii Eestis kui Euroopa lasteaedades on erineval tasandil. Eestis olevad raamatud ja töövihikud on mõeldud peamiselt koolidele ning väga vähesel määral on suunatud lasteaedadele. Õpetajad peavad olema suutlikud ning oskama anda edasi teadmisi lasteaiaaalistele lastele vastavalt enda loodud või koostatud materjalidele.

Euroopas, peamiselt Rootsis on suurem tähelepanu pööratud soorollidele, kuid vastupidises võtmes, nende eesmärgiks on sooneutraalsus, mida on hakatud lastele õpetama, erinevate tegevuste ja õppematerjalide kaudu. Samuti Norra lasteaedades on suurt tähelepanu pööratud soorollidele, kuid seal on rõhk pandud võrdsusele, mitte nagu Rootsis, sooneutraalsusele. Austria ja Hispaania lasteaedades on hakatud samuti pöörama suuremat tähelepanu soorollidele ning nende väljendamisele erinevate tegevuste alusel.

Eestis on lasteaedadele mõeldud erinevaid materjale mitte õpikute ja töövihikute näol, vaid pigem interneti allikate põhjal. Metoodiline juhend, lasteraamat „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida“ (Aavik jt 2013), seal on õpetaja jaoks olemas erinevad sooteadliku pedagoogika põhimõisted, näited ning jutud, kuidas lastele teadmisi edasi

anda. Õpetajale on veel mõeldud metoodiline materjal pealkirjaga Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe- ja kasvatustöö pool (Aavik jt 2009). Sooteadliku pedagoogika põhimõisteid on aidanud avada ja levitada ka Eesti Naisteühenduste Ümalaud (Sooteadlik...).

Eesti lasteaedades ei läheneta soorollide õppimisele ja õpetamisele selliselt, kui mitmel pool Euroopas. Meie lasteaedades on peamiseks õpetuseks poiss ja tüdruk, mees ning naine ja nende tegevused. Oleme küll liikumas suunal, et soorollid ei ole enam nii kindlalt piiritletud kuid endiselt mõjutab meid Nõukogude Liidu aegne õpetamissuund, kus olid kindlad soorollid määratud nii naistele ja meestele. Tänapäevastes õppematerjalides on näha rohkemad tolerantsust, kuid jõuda sellisele tasemele, kui Lääne-Euroopa, see võtab veel aastaid aega. Arvamus sooneutraalsete lasteaedade kohta nagu Rootsisis, ei peaks see meie keskkonda tulema, sest lapsed peaksid ikkagi olema kindlad oma soorollis, nad ei ole sootud isikud.

Austrias on lasteaed nimega Fun and Care, kus põhi eesmärgiks on eelarvamuste ja soostereotüüpide tekkimise takistamine. Selles lasteaias on põhilised teemanurga eemaldatud ning kõik on ühine mänguruum, kus saab erinevaid teemasid segada. Samuti on personaliks igas rühmas, üks meessoost ja üks naissoost isik, selliselt mõistavad lapsed, et mehed ei ole kõik ühesugused ning naised on samuti erinevad. Fun and Care lasteaias on eriline lähenemine tüdrukutele ja poistele: neid julgustatakse osalema nende soole traditsiooniliselt ebatüüpilisteks peetavates tegevustes. Fun and Care lasteaed lähtub seisukohast, et oluline on teadvustada, et kõik tüdrukud ei ole sarnased, samuti ei ole seda kõik poisid. (Aavik jt 2009:8)

Hispaanias ühes Barcelona lasteaias viidi läbi eksperiment, kus lapsed jaotati soopõhiselt kahte gruppi – tüdrukud ja poisid. Töös poiste grupiga seati eesmärgiks keskenduda emotsioonide väljendamisele ja omavahelisele kontaktile, samas kui tüdrukute grupis rõhutati aktiivseid füüsilisi tegevusi, enesekindlust ja enesekehtestamist. Poiste grupis kasutati tunnete väljendamiseks tantsu, muusikat ja joonistamist, samuti jutte, kus meestegelaste hulgas oli nii vapraid kui ka argu poisse ja mehi. Lisaks sellele julgustati poisse osalema tegevustes, mida traditsiooniliselt seostatakse naiseliku sfääriga: söögitegemine, laste eest hoolitsemine jne. Tüdrukute grupis toimusid tegevused põhiliselt õues – mängiti jalgpalli ja muid sportmänge. Tüdrukuid julgustati takistusi

ületama, mööda kõisi ja astmeid ronima. Samuti loeti jutte, kus naistegelased olid vaprad ja tugevad. Peale tööd eraldi gruppides tulid kõik lapsed kokku ning neil paluti üksteisele selgitada, mida nad gruppides tegid ja kuidas nad ennast tundsid. Selle eksperimendi käigus märkasid läbiviijad eelkõige tüdrukute puhul märgatavaid muutusi: mõningad äärmiselt häbelikud tüdrukud, kes alguses ei julgenud osa võtta füüsilisest tegevusest ja sportmängudest, muutusid tasapisi enesekindlamateks. Pärast eksperimendi täheldati, et poisid mängisid tihedamini ja spontaansemalt nukkudega kui varem. (Aavik jt 2009:10) Sellise eksperimendi põhjal on võimalik aru saada õppimise ja õpetamise vajalikkusest soorollidest ning tulemuste kohaselt aitas see igati kaasa mõistmaks, et kõik lapsed on ühesugused, kui neile seda õpetada.

Norra lasteaegade põhimõtted on seotud seadusega, kus fookuses on võrdsus ja soostereotüüpide vältimine. Sealsetes lasteaedades on lastel võimalik teha iseseisvaid otsuseid vastavalt oma huvidele ja teadmistele. (Scott 2018)

Rootsis olevas Stockholmi olev lasteaed on suunanud oma tegevuse sooneutraalse keskkonna loomisele. Sealses lasteaias ei suunata poisse ja tüdrukud, vaid lapsi. Lastele ei loeta ega õpetata vanemaid muinasjutte, nagu nn Tuhkatriinu, vaid pigem nt kahest kaelkirjakust, kes adopteerivad alligaatori poja, selliste juttude põhjuseks on näidata tolerantsust kõigi ja kõige vastu. Kogu tegevus toimub ühtselt ning õpetatakse, et iga laps saab teha seda mida soovib. (Aavik jt 2009:10)

3. Metoodika

Uurimismetoodika puhul võeti aluseks varem Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi uurimisgrupi poolt kasutatud kodeerimisjuhend (Mikk 2002), kus uuriti algklassi lugemikke ning põhikooli ajaloo ja kodaniku- ja perekonnaõpetuse õpikuid. Uurimiseks kasutati nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset lähenemist. Kvantitatiivne viis võimaldab objektiivselt hinnata uuritavate esinemissagedust ja seda usaldusväärselt võrrelda (Flick 2015: 10) ja kvalitatiivsel moel (näiteks pilte tõlgendades) on eesmärgiks uuritavate (piltide, sõnade) tajutava subjektiivse tähenduse fikseerimine (Flick 2015: 11).

Teema uurimiseks ja esitatud uurimisküsimuste vastuste leidmiseks kasutati erinevaid õppematerjale, milleks on lugemikud ja töövihikud ning mida käsitletakse lasteaias õppematerjalidena. Uurimisobjektiks valiti kaks lasteaedadele mõeldud õppematerjali 1990-ndatest aastatest ja neli viimase 10 aasta väljaannetest. Uurimiseks kasutati standardiseeritud kontentanalüüsi ja sisu täpsemaks avamiseks kvalitatiivset sisuanalüüsi ning kujutiste lugemise meetodit. Loendati kõik leheküljed, millel oli isikustatud tegelasi. Iga tekst ja illustratsioon, millel esitatud tegelase puhul on võimalik määrata sugu, kodeeriti ja kirjeldati ning interpreteeriti saadud tulemusi. Uurimisgrupi koostöös juhendaja Ülle Sääliku ning kaasüliõpilase Maarja Murutaluga koostati erinevate materjalide kodeerimisjuhend (loendamisühikute kasutamine tabelites, erinevate pildimaterjalide alusel, kasutades sugu ja arvu; tegelaste rollide nimetamine ja kodeerimine), millele järgnes andmete analüüsimine ja tulemuste interpreteerimine. Uurimismetoodika puhul võeti aluseks varem Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi uurimisgrupi poolt kasutatud kodeerimisjuhend (Mikk 2002), kus uuriti algklassi lugemikke ning põhikooli ajaloo ja kodaniku- ja perekonnaõpetuse õpikuid.

Suunatud ehk deduktiivne kontentanalüüsi kasutatakse, et kinnitada või arendada mingit teoreetilist raamistikku, olemasoleva teooria põhjal luuakse esialgne koodide raamistik: - kodeerimise käigus tõestatakse esialgset teooriat ehk otsitakse sellele vastavaid tunnuseid (Laherand 2010: 292-295).

Standardiseeritud kontentanalüüsi tulemusena saadud andmeid analüüsiti kirjeldava statistika abil, tuues välja tegelaste osakaalud soo järgi, võrreldes erineva soo osakaalusid esitatud tegevustest, aktiivsetes või passiivsetes rollides jne. Kontentanalüüsi täiendati illustratsioonide ja tekstide kvalitatiivse sisuanalüüsi abil, tuues tüüpilisi näiteid ja

kirjeldades neid tüüpiliste soorollide vaatenurgast. Lisaks analüüsi kodeerimata jäänud tegevuste täiendavaid märkmeid sisuanalüüsi meetodil, märgistades tähenduslikud ühikud ning grupeerides neid, saades nii sagedasemad tüüpilised tegevused eri ajajärkude õppematerjalides esitatud erineva soo kohta.

3.1. Uurimisobjekt ja valim

Valitud õppevahenditeks oli lasteaiale mõeldud materjalid erinevatest aastakäikudest. Uurimisobjektiks on lasteaegadele mõeldud õppematerjalid, milleks olid töövihikud ja lugemikud, kus uuriti nii tekste kui illustratsioone. Valitud lasteaia õppevahendid on suunatud õpetajatele kasutamiseks aga ka lastele, mida saavad iseseisvalt lugeda ja lahendada, kuid on vaja pedagoogi poolset juhendamist ja seletust.

Esimene valitud õppematerjal oli pealkirjaga MINA TEISTE SEAS, aastast 1992, väljaandja oli Koolibri kirjastus, autoriks on Imbi Muhel ja illustraator Maire Kangur, milles on kokku 57 lehekülge ning isikustatud tegelasi kujutavaid lehekülgi 56. Raamat on rohkete värviliste piltidega ning lastele kutsuv, kuid pigem on mõeldud õpetajatele. Koosneb paljudest erinevatest luuletustest, mis on tähtpäevadest, kuid on ka igapäeva tegevuste tutvustamine. Teksti on palju ning see on kirjatähtedega ja väiksel kirjutatud, kuid arusaadav ja selge. Raamat on teadmisi arendav, erinevaid valdkondi läbiv aga ka väärtuskasvatav.

HARJUTA JA KIRJUTA on järgnev õppematerjal, välja antud aastal 1994 ning autoriks on Imbi Muhel ning illustraator Maire Kangur. Taaskord tegemist Koolibri kirjastuse poolt välja antud materjaliga, milles on kokku 64 ja neist 57 on isikustatud tegelastega. Raamat on mõeldud lastele kasutamiseks, väliselt atraktiivne, kus esineb palju värvilisi ja must-valgeid pilte. Ülesanded on jõukohased alates 5a. lastele, kujutatavad tegevused on mängulised ja selgelt määratlevad. Töövihik sisaldab täpseid juhendeid erinevate ülesannete täitmiseks. Raamat on oma olemuselt kasvatav läbi erinevate luuletuste ja liisusalmide.

Mudilaste töövihik II on õppematerjal, mille autoriks on Sirje Kiis ja Merike Olt, väljalaske aasta 2008 ja Shalom kirjastuse poolt välja antud. Selles õppematerjalis on kokku 64 lehekülge, millest isikustatud tegelasi näeb 58-l. See töövihik on rohkete piltide

ning vähese jutuga, kuid kogu tekst on trükitähtedega, mis annab võimaluse ka lastel seda iseseisvalt lugeda. Pildid on must-valged, kuid lastesõbralikud. Raamat on oma olemuselt lihtne ja arendav, pildidel näeb loomi aga ka kodust ja seal tehtavatest tegevustest.

LUSTIGA LUGEMA, KRIBINAL KIRJUTAMA, õppematerjal mis on välja antud Koolibri kirjastuse poolt 2014 aastal, autoriteks on Kai Mäses ja Merike Varandi, illustratsioonid Maite Kotta. Kokku on selles raamatus 79 lehekülge, kuid isikustatud tegelasi näeb neist 43 leheküljel. Sisaldab erinevaid must-valgeid pilte, mõeldud on lastele ning iga ülesanne on kirjutatud trükitähtedega. Välimuselt atraktiivne nii lastele kui täiskasvanutele, jõukohane alates 5a. vanustele lastele. Raamat on teadmisi ja oskusi arendav, mis sisaldab hulgaliselt pilte loomadest ja lastest.

SIMMO JA SANNE AMETITE MAAILMAS on kirjutanud ja illustreerinud Jana Rebane ning välja antud Atlex kirjastusest, valmimis aasta on 2015. Raamat koosneb 109 leheküljest, millest 104 on isikustatud. Õppematerjal on must-valge, kuid sisaldab palju pilte ja tekste. Mõeldud on nii lastele kui täiskasvanutele, kes saavad seda koos kasutada. Sisaldab palju erinevaid valdkondi ja teadmisi/oskusi edasiandev, kuid kindlasti ka väärtuskasvatuslik. Raamat räägib erinevatest ametitest ning kes nendega tegelevad.

Viimaseks õppematerjaliks on SELLE MAA LAPS, mille autoriks ning illustreerijaks on Vilve Aavik-Vadi ja väljaantud 2017a. kirjastus Atlex poolt. Raamat sisaldab 96 lehekülge, milles 44 on isikustatud. Kaaned on ilusad ja värvilised, sisaldab sisukorda – mille järgi saab õpetaja valida teemale vastava teksti. Igal lehel on lehekülje pikkune jutt ning mis lõpevad enamuses ülesandega. Pealkiri on trükitähtedes aga tekst ise kirjatähtedes. Raamat on must-valge, sh ka pildid. Õppematerjal on suunatud peamiselt õpetajale ning on teadmisi ja oskusi arendav. Eessõnas on kirjeldatud, et on suunatud lastele vanuses 2-7 aastat, kuid pigem on sobilik 5-7a. lastele.

3.2. Uurimisinstrument

Valitud sai 6 erinevat lasteaia õppematerjali, mille väljaandmise ajavahemik on 1990-2018. Loendada tuli igalt leheküljelt, kus oli kujutatud loendamisühikuid, milleks oli isikustatud loomi või eluta olendeid. Igalt leheküljelt tuli üles märkida loendamisühik, millel või kellel esineb selged inimesele omased tunnused või sotsiaalne roll või tegevus.

Küll aga ei loeta tegelasteks mina, sina ja meie vorme, samuti ei loeta tegelaseks käskivat kõneviisi.

Uurimiseks koostati kodeerimisjuhend. Kategooriad kodeerimisjuhendis on kokku 9, kus on selgelt välja toodud, mida igas punktis oodatakse ning vastavalt pildile või jutule, tuli see kategoriseerida.

Koostatud kodeerimisjuhend on järgmine:

Valim: kolm varasemate aastate õppematerjali (1985-1999, TV, tööraamat, töölehtede kogumik) ja kolm viimaste aastate õppematerjali (2000-...).

Loendatakse kõik leheküljed ja need leheküljed, kus on loendamisühikuid (tegelasi, sh isikustatud loomi või eluta olendeid) kujutatud

Uurimisühik: tegelane. Igal leheküljel fikseeritakse ja kategoriseeritakse kõik leheküljel asuvad loendamisühikud– s.o. tegelaste maining. Loendamisühik on üks tegelase või tegelaste grupi kujutamine või mainimine ehk **maining**.

Tegelaseks loetakse kõik piltidel või tekstides esinevad inimesed või isikustatud loomad või eluta olendid, millel on selged inimesele omased tunnused või sotsiaalne roll või tegevus (inimeste riideid kandev loom, naeratava näoga päike, autot juhtiv kaisukaru). Tegelasteks ei loeta mina, sina ja meie vorme, kui neile ei eelne selgelt määratletud tegelast, kelle kohta see käib. Tegelasteks ei loeta käskivat kõneviisi. Illustratsioonidel loendatakse iga tegelane eraldi. Tekstis, kui on nimetatud tegelaste gruppi (poisid, lapsed), siis loetakse see üheks maininguks. Maining ei ole pikem kui üks lause. Kui ühes lauses mainitakse mitut tegelast erinevates tegevustes, siis loetakse need eraldi maininguteks.

Kodeerimiskategooriad on:

1. Õpiku kood
2. Väljaandmise aasta vahemik (enne 1990, 1990-1999, 2000-...)
3. Lehekülje number
4. Illustratsioon (1) või tekst (2)
5. Tegelane soo järgi: 2-meessoost, 1-naissoost, 0-ei saa määrata

6. Tegelase aktiivsus: 2-selgelt aktiivne, 1-passiiv-aktiivne (? Aktiivse tegevuse juures, kuid ei osa silmanähtavalt aktiivselt), 0-passiivne, illustreeriv (ikoon vms)
7. Tegelase kujutamine positiivse või negatiivsena: 1-positiivne (eeskujulik, rõõmsameelne, tegus), 0-ei saa määrata, -1 -negatiivne (teeb pahandust, on halvas tujus, kuri, hoiab eemale, ei tee kaasa)
8. Tegevus (valik, + kommentaari lahtrisse täpsustus):
  - 1 – töötamine või kohustuste täitmine koduses majapidamises (sh koristamine, koduloomade eest hoolitsemine, söögitegemine, laua katmine jne)
  - 2 – töötamine aias, põllul vm., muu füüsiline töö välitingimustes
  - 3 – töötamine kontoris, koolis vms
  - 4 – õppimistegevus käelise tegevusena (joonistamine, kirjutamine, meisterdamine)
  - 5 – muu õppimistegevus ... (lugemine jms)
  - 6 – mängimine sportliku liikumistegevusena
  - 7 – mängimine klotside, nukkude vm mänguasjadega, mis ei käi liikumistegevuse alla
  - 8 – meelelahutuslik tegevus, mis ei käi sportliku liikumistegevuse alla ja ei ole eelnimetatud mängimine
  - 9 – suhtlemises osalemine (kuid ei ole ükski eelnimetatud tegevustest)
  - 10 - muu
  - 0 – ei ole tegevust võimalik määrata, illustratiivne pilt, ikoon, roll või tegevus puudub
9. Staatuse, populaarsuse määratlus (riided, esemed, bränd vms)
  - 2 – staatuse sümbolid on selgelt nähtavad, esineb nn brändi tunnuseid (firmamärk riietel, moodsamad riided vms)
  - 1 - riided, esemed, mänguasjad on lihtsad, ei paista silma staatuse tunnuseks
  - 0 – esemeid ja riideid ei saa staatuse osas määrata

Kommentaari:

Uurija:

3.3. Uurimisprotseduur ja andmeanalüüs

Bakalaureusetöö on koostatud õppekirjanduse analüüsimise uurimisgrupis, kuhu kuuluvad juhendaja TÜ Narva kolledži lektor Ülle Säälük, üliõpilased Aire Reismaa ja Maarja Murutalu.

Kuna uuringus on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit (piltide ja tekstide tõlgendamine uurija poolt), siis usaldusväärsuse tagamiseks kasutati proovikodeerimist ja mitme uurija triangulatsiooni. Arvutati välja uurijatevahelise usaldusväärsuse koefitsient (Cohen'i kapp) (Ziai 2017). Käesoleva autori ja teise autori proovikodeerimise kokkulangevuse koefitsient oli 0.88 mida loetakse peaaegu ideaalseks kokkulangevuseks (Ziai 2017).

Kõiki proovikodeerimise tulemusi võrreldi ning eriarvamuste ilmnemisel arutati need läbi. Uurimisgrupiga vaadeldi üle kodeerimise täpsuse saavutamiseks vajalikke põhimõtteid ja viidi kodeerimisjuhendisse sisse vajalikud muudatused. Muutused olid: elutud olendid, kuid inimese näo kuju/ilmega, lugeda isikustatud tegelasteks. Tegevuste täpsem kirjeldus, mida isikustatud tegelane tegi. Mängudes eristada aktiivset ja passiivset tegevust. Illustratiivse pildi puhul, kirjeldada lühidalt millega on tegu. Populaarsuse määratluse puhul, kirjeldada millega on täpsemalt tegu. Erisused, mis aitavad kaasa uurimisküsimuste selgitustele, märkida tegevuste kohta käivatesse lahtritesse, vajadusel aitab see kvalitatiivse sisuanalüüsi hindamisel kaasa.

Põhikodeerimisel sisestati kõik andmed elektroonilise ankeedi kaudu, millest moodustus Excel'is töödeldav andmetabel. Andmeid analüüsiti ja esitatakse kirjeldava statistika abil. Täiendavalt pildistati soorolle esitavaid illustratsioone ning need esitatakse tulemuste osas tulemuste täiendavaks kirjeldamiseks.

4. Tulemused

Tulemuste tõlgendamist on võimalik esitada erinevalt, antud bakalaureusetöös on seda tehtud peamiselt kirjeldava statistika ning illustreerivate piltide abil. Tulemused on esitatud näiteks risttabelitena, kus on selgelt ning arusaadavalt märgitud mainingud, toodud sooline jaotus jms. Piltide võrdlemine ning esitlemine illustreerib täiendavalt aastate jooksul soorollide esitlemist lasteaia õppematerjalides. Kalmus (2002) on öelnud, et õpikud kannavad edasi ideoloogiaid, mis on õige ja vale, mis on loomulik ja taunitav meie ühiskonnas.

Kodeerimise tulemusena töötati läbi 6 erinevat materjali, mis oli mõeldud lasteaegade õppematerjalidena, ajavahemikus 1990-2018.

Tabel 1. Maininguid uuritud õppematerjalides.

	Mainingute arv
1990 - 1999	963
Mina teiste seas (1992)	547
Harjuta ja kirjuta (1994)	416
2000 - ...	1168
Mudilaste töövihik II (2008)	282
Lustiga lugema, kribinal kirjutama (2014)	173
Simmo ja Sanne ametite maailmas (2015)	473
Selle maa laps (2017)	240
KOKKU	2131

Andmed: Uuringu tulemused. Autori koostatud.

Tabelis 1. on välja toodud mainingud väljaandmise aastatel gruppide kaupa ja iga materjali kohta. Aastatel 1990-1999 oli läbi töötatud materjale kokku 2 ning nendest nimetatud maininguid oli kokku 963. Esimeses raamatus, Mina teiste seas, mis on väljaantud 1992a. oli kokku 547 mainingut ning Harjuta ja kirjuta, väljaandmise aastaks 1994, tuli loendamise teel kokku 416 mainingut. Kahe raamatu peale oli kokku 121 lehekülge, millest isikustatud tegelasi oli 111, järeldades et mainingute arv on suhtlesite suur võrreldes õppematerjalidega aastast 2000 ja edasi.

Õppematerjale aastast 2000 ja edasi oli kokku neli ning nendes nimetatud maininguid oli 1168. Mudilaste töövihik II, mis on välja antud aastal 2008, oli kokku loetud 282 mainingut. Lustiga lugema, kribinal kirjutama on 2014 aasta õppematerjal lasteaedadele,

millest loeti kokku 173 mainingut. Simmo ja Sanne ametite maailmas, väljaandmise aasta 2015 ning kokku 473 mainingut ja viimane materjal on Selle maa laps, aastast 2017 ja kokku nimetatud 240 mainingut. Nelja erineva raamatu peale oli kokku 348 lehekülge, nendest isikustatud tegelasi oli 249 leheküljel. Tulemustest saab järeldada, et kaasaegsemates lasteaedadele mõeldud õppematerjalides on isikustamist ja maininguid vähem, kui varasemates materjalides. Kokku kõigis materjalides leidis 2131 mainingut.

4.1. Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine lasteaedadele mõeldud õppematerjalides

Meeste ja naiste ning poiste ja tüdrukute kujutamine lasteaedadele mõeldud õppematerjalides on välja toodud tabelis 2. Kokku oli 43% mainingutest, kus ei saanud määrata tegelase sugu. Naissoost on 29% ning meessoost on 27%, kõikidest kodeeritud materjalidest.

Tabel 2. Tegelaste sooline jaotus uuritud õppematerjalides.

Väljaandmise aastad ja õppematerjalide nimetused	Ei saa määrata	Naissoost	Meessoost
Mina teiste seas (1992)	25%	35%	40%
Harjuta ja kirjuta (1994)	61%	25%	14%
Mudilaste töövihik II (2008)	78%	11%	11%
Lustiga lugema, kribinal kirjutama (2014)	62%	14%	24%
Simmo ja Sanne ametite maailmas (2015)	36%	33%	31%
Selle maa laps (2017)	14%	48%	38%

Andmed: Uuringu tulemused. Autori koostatud.

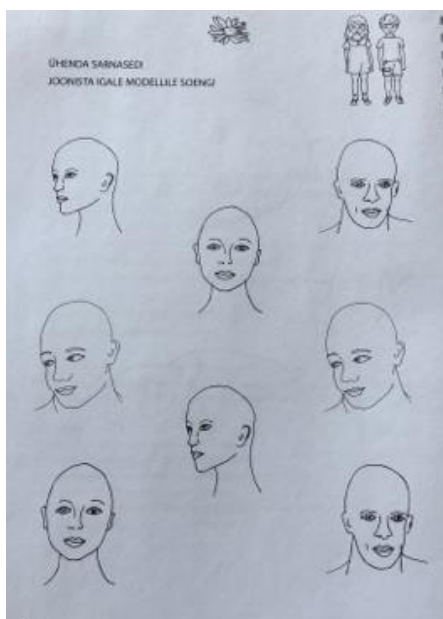
Võrreldes erinevaid õppematerjale saab väita, et tegelasi, kelle sugu ei saa määrata, on uuema ajastu õppematerjalides rohkem, kui vanemates materjalides. Kõrvutades omavahel kaht raamatut, Mina teiste seas ning Harjuta ja kirjuta, siis vastavalt esimeses on tegelasi, kelle sugu ei saa määrata, on väiksem protsent kui teises õppematerjalis, vastavalt 25% ja 61%. Selles õppematerjalis on naissoost isikuid 35% ja meessoost 40%, millest saab järeldada, et isikustatud tegelasi, kus saab määrata sugu on kõrgema protsendi määraga.

Sama ajastu raamatule, kuid kaks aastat hilisema väljalaske aastaga on võimalus soo mitte määramise protsent suurem, tervelt 61%, vastavalt sellele oli võimalik eristada 25% naissoost isikuid ning 14% protsenti meessoost isikuid. Selliste tulemuste võrdlemine ja vaatlemine, annab aimu, et soorollide tähistamine ja tähtsustamine on hakanud hääbuma, selle kõrval võtab võimust sooneutraalsus, mida on võimalik näha osaliselt ka selles raamatus.

Õppekirjanduse materjalides kõrvutasin omavahel neli erinevat uuema ajastu raamatut ehk alates 2000 aastast, et tuua võrdlusi soorollide avaldumise kohta. Esimeses töövihikus, milleks on Mudilase töövihik II, ei saa määrata sugu lausa 78% loetud mainingust, ning võrdselt meeste ja naiste isikustatud tegelaste tulemuseks oli 11%. tulemus näitab hästi, mis suunas on liikumas õppematerjalid lasteaedades, kus rohkem pööratakse tähelepanu sooneutraalsusele, kui soorollidele, mida õpetada lastele.

Võrreldes edasi kolme kaasaegsemat materjali, milleks on erinevate väljalaske aastatega ja sisudega raamatut, saab tõdeda, et suund on võetud paremuse poole, kui vahepealsete materjalidega. Raamat Lustiga lugema, kribinal kirjutama on võrreldes eelneva materjaliga, soo mitte määramise protsent 62, millele lisandub 14% naissoost ja 24% meessoost isikustatud tegelasi. Vaadeldes tulemust on hakatud rohkem rõhutama soorolle, kuid peamisteks tegelasteks on meessoost isikud, kes on oma tegevustega esiplaanile sattunud. Vaadeldes tabelit ning nähes kaht viimast materjali, siis soo mitte määramise võimaluse protsent on muutunud, vastavalt 36% ja 14%. Kodeerimise järeldeuseks on Simmo ja Sanne ametite maailmas raamat, välja toonud 33% naissoost ja 31% meessoost isikuid. Raamatus, Selle maa laps on naissoost ja meessoost isikute määramise protsent on vastavalt 48% ja 38%.

Vaadeldes tulemusi, saab väita, et varasematel aastatel on materjalides soorollid traditsioonilisemad. Vahepealsed tulemused õppematerjalides, aastatest 1994, 2008 ja 2014 näitasid, et soorollide tähtsustamist ei peetud vajalikuks ning selle tulemusena oli määramata sooga tegelaste osakaal materjalides kohati suur. Kuid aasta-aastalt edasi on muutunud soorollide õpetamine lasteaias, kus rohkem pööratakse tähelepanu nii naissoost kui meessoost isikutele, kes panustavad võrdselt ühiskonda, tehes seda tööd mida soovivad.

Joonis 1. Näide illustatsioonist, kus tegelase sugu ole võimalik määrata. Simmo ja Sanne ametite maailmas (Rebane 2015).

Võrreldes näiteid tööraamatust Simmo ja Sanne ametite maailmas (Joonis 1) ja Mudilaste töövihik II (Joonis 2), võib öelda, et teises õppematerjalis on võimalik naissugu ja meessugu kergemini määrata kui esimeses materjalis. Lastealapse tasandilt mõeldes on kergem märgata sootunnuseid Jooniselt 2, kus tüdrukud ja poisid on oma välimuselt selgelt eristatud aga ka selgelt eristatavad riided ja soengud. Joonisel 1 on samuti arusaadav, kuid seda täiskasvanud inimestele, kes suudavad juba näojooni eristada, mida lastel on keerulisem teha.

Joonis 2. Näide, et kuidas on kujutatud poiste ja tüdrukute tegevused. Mudilaste töövihik II (Kiis; Olt 2008).

Piltide vaatluse järeldustest on võimalik öelda, et Joonis 1 on keerulisem õppematerjal lasteaialapsele kui Joonis 2 ning selle tulemusena on lihtsam nii õpetajale kui lastele võtta kasutusele soorollide õpetamiseks Mudilaste töövihik II.

4.2. Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine 1990-ndate ja viimase kümne aasta õppematerjalides

Naiste ja meeste ning poiste ja tüdrukute kujutamine õppematerjalides 1990-ndatel, võrreldes 2000 aastaga ja edasi, on muutusi näha, just soo määramise osas. Aastatel 1990-1999 on naissoost isikuid mainitud 298 korral ehk 31% ja meessoost isikuid 271 korral ehk 28% ning soo määramine ei ole võimalik 394 korral kodeeritud materjalides, mis on 41% ulatuses, siis võrreldes uuemate raamatutega on see muutunud. Alates aastast 2000 ja edasi on naissoost isikuid mainitud õppematerjalides 327 korral ehk 28% ning meessoost isikuid 311 korral ehk 27%. Antud materjalides ei olnud võimalik määrata sugu 530 korral ehk 45% juhtudest.

Tabeli kokkuvõtva osaks saab öelda, et tänapäevastes lasteaias õppematerjalides on muutunud soorollide, mitte määramine suuremaks osaks kui eelneval perioodil. Tähelepanu on hakatud vähem pöörama naissoost ja meessoost isikutele ning peamiseks teemaks on taaskord sooneutraalsus.

Tabel 3. Tegelaste arvud ja osakaalud õppematerjali väljaandmise aastate järgi.

	1990 - 1999		2000 - ...	
	Arv	%	Arv	%
ei saa määrata	394	41%	530	45%
naissoost	298	31%	327	28%
meessoost	271	28%	311	27%
Kokku	963	100%	1168	100%

Andmed: Uuringu tulemused. Autori koostatud.

Joonis 3. Näide, kuidas mehed teevad rasket füüsilist tööd. Mina teiste seas (Muhel 1992).

Joonisel 3 on hästi võimalik eristada meessoost ja naissoost isikuid, raske töö ehk ehitustöö tegijateks on mehed ja pealtvaatajateks on lapsed. Tegemist on 1992 aasta õppematerjaliga, mille pealkirjaks on Mina teiste seas ning nagu ta tabelis on võimalik näha, siis sellele ajastule on selgelt omased kindlad soorollid ning nende avaldumine. Antud pildil on selleks, ehitustööd tegevad mehed, mida kaasaegses maailmas on raske ette kujutada, tänu soorollide avatusele on hakanud järjest rohkem naisi töötama meessoost isikutega sarnasel alal.

Järeldades pildil toimuvatest tegevustest, saab väita, et enne 2000 aastat olid soorollid, veel kindlalt paigas, nende õpetamine ja näitamine lastele, läbi erinevate materjalide andis selge ülevaate, mida peavad tegema poisid ja mida tüdrukud.

4.3. Meeste ja naiste tegevuste võrdlus

Vaadeldes õppematerjalides esitatud tegevusi aastate ja soolise jaotise kaupa on näha mitmeid erinevusi. Tuues välja kodeerimise peamised tegevusvaldkonnad, siis tabel 4. põhjal saab väita, et aastatel 1990-1999 ei saa sugu määrata keskmiselt 3 % mainingutest,

kindlalt saab aga öelda, et tegemist oli 50% naissoost isikutega ja 47% meessoost isikutega. Nendel aastatel oli suurim osakaal neid tegelasi, kus ei saanud isikut määrata mängimine sportliku liikumistegevusena ning meelelahutuslik tegevus, mõlemal neist vastavalt 4% maininguist. Selgelt eristus tabelis töötamine koduses majapidamises, kus naissoost isikute osakaal oli 67%, vastandades meeste 33%. Töötamine kontoris, koolis või muud mitte füüsilist rasket tööd tegid 63% naissoost tegelastest ja 38% meessoost tegelastest.

Tulemustest on võimalik järeldada, et aastatel 1990-1999 on lasteaia õppematerjalides soorollid traditsioonilist laadi, mille tulemusena, meessoost isikud täidavad tegevusi, mis on füüsiliselt raskemad ja aeganõudvamad ning naiste jaoks on kergemad ning peamiselt kodused majapidamistoimetused.

Aastal 2000 ja edasi on Tabel 4. võrdluses näha hulgaliselt muutusi võrreldes varasema perioodiga. Varasemal perioodil ei ole võimalik määrata sugu 3% mainingutest siis nendes aastakäikudes on selleks protsendiks juba 10. Sarnaselt varasemate õppematerjalidega on ka nüüd suurimaks soo mitte määramise kategooriakaks mängimine sportliku liikumistegevusena, kuid selle suuruseks on 26%. Järgnevad muu õppimistegevus 25% ja mängimine klotside, nukkude vm mänguasjadega 14%. Selliste protsentide tulemusena on võimalik järeldada, et soorollid on hakanud mitmekesisuma ehk selliseid tegevusi teevad nii poisid kui tüdrukud ning nende sugu ei ole võimalik kindlaks määrata. Sarnaselt eelneva perioodiga on töötamine koduses majapidamises endiselt naiste pärusmaa, tervelt 69%, mis on isegi kõrgem võrreldes varasemate õppematerjalide võrdlusega.

Kalmus (2002) on öelnud, et tänapäeval rõhuasetus naiste karjääri kasvamisel on tõusnud, kuigi meeste kõrgemad palgad ja töötus on võrdsustab selle. Sellega seonduvalt näeme, et töötamine kontoris, koolis, muu mitte füüsiliselt raske töö on tulemusel valdavalt tõusvas joones läinud, kus naissoost isikute osakaal on 75%. Suurimaks naissoost isikute määramise tegevuseks oli õppimistegevus käelise tegevusena, milleks 80% kodeerimistulemustest. Vaadeldes meessoost isikute jaotise protsenti, siis kõige kõrgemaks oli muu õppimistegevus 75%, sellele järgnes töötamine põllul, aias, muu füüsiliselt raske töö 71%-ga. Sarnaseima protsendi osakaaluks sai mängimine klotside, nukkude vm mänguasjadega, kus meessoost isikuid oli 45% ja naissoost isikuid 41%.

Tabel 4. Tegelaste osakaalud õppematerjalides aastate ja tegevusvaldkondade järgi.

	Ei saa määrata	Naissoost	Meessoost
1990 - 1999	3%	50%	47%
1 - töötamine koduses majapidamises (sh koristamine, lemmikloomade eest hoolitsemine jne)	0%	67%	33%
2 - töötamine aias, põllul, muu raske füüsiline töö	2%	34%	63%
3 - töötamine kontoris, koolis, muu mitte füüsiliselt raske töö	0%	63%	38%
4 - õppimistegevus käelise tegevusena (joonistamine, kirjutamine, meisterdamine)	0%	55%	45%
5 - muu õppimistegevus (lugemine jms)	3%	36%	61%
6 - mängimine sportliku liikumistegevusena	4%	57%	39%
7 - mängimine klotside, nukkude vm mänguasjadega (ei käi liikumistegevuse alla)	3%	41%	55%
8 - meelelahutuslik tegevus (kuid ei ole sport ega eelnimetatud mängimine)	4%	52%	44%
9 - suhtlemises osalemine (kuid ei ole ükski eelnimetatud tegevustest)	3%	55%	42%
2000 - ...	10%	48%	42%
1 - töötamine koduses majapidamises (sh koristamine, lemmikloomade eest hoolitsemine jne)	0%	69%	31%
2 - töötamine aias, põllul, muu raske füüsiline töö	0%	29%	71%
3 - töötamine kontoris, koolis, muu mitte füüsiliselt raske töö	0%	75%	25%
4 - õppimistegevus käelise tegevusena (joonistamine, kirjutamine, meisterdamine)	0%	80%	20%
5 - muu õppimistegevus (lugemine jms)	25%	0%	75%
6 - mängimine sportliku liikumistegevusena	26%	26%	48%
7 - mängimine klotside, nukkude vm mänguasjadega (ei käi liikumistegevuse alla)	14%	41%	45%
8 - meelelahutuslik tegevus (kuid ei ole sport ega eelnimetatud mängimine)	7%	41%	51%
9 - suhtlemises osalemine (kuid ei ole ükski eelnimetatud tegevustest)	9%	54%	37%

Andmed: Uuringu tulemused. Autori koostatud.

Tabelis 4 esitatu kohta saab öelda, et aastatega on õppematerjalides esitatud tegelaste soo määramine muutunud raskemaks, rohkem on tegelasi, kelle sugu ei saa määrata, kuid samaks on jäänud raskemate ja kergemate tööde osakaalu protsent, mis siis vastavalt kergemate tööde poole kaldub naissoost isikute osakaal ning raskemate tööde poole kaldub meessoost isikute osakaal.

Joonis 4. Näide, kuidas on jaotatud kodused majapidamistööd. Mina teiste seas (Muhel 1992).

Joonisel 4 on näha erinevaid tegevusi, mis on iseloomulikud meestele ja naistele. Vastavalt kodeerimistabelile, mängimine klotside, nukkude vms mänguasjadega on poiste ja tüdrukute protsent suhteliselt võrdne ning seda on näha ka pildilt. Samuti on töötamine koduses majapidamises, suuremaks ülekaaluks naistele mõeldud tegevuses nii protsentuaalselt, kui pildilt nähtavad tegevused, kus naised vannitavad ja hoolitsevad laste eest ning teevad süüa.

Joonis 5. Näide, kus poistel ja tüdrukutel, meestel ja naistel on soorollidele omased tegevused. Mina teiste seas (Muhel 1992).

Joonisel 5 on näha vastavalt soole omaseid stereotüüpe. Meeste peamiseks tegevuseks on töötamine aias, põllul, muu füüsiliselt raske töö, milleks antud joonisel on ahjupuude tupp tassimine. Jooniselt 5 on võimalik märgata ka mängimine sportliku liikumistegevusena, mis on tabeli põhjal samuti meesterahvaste jaoks suuremaks ülekaaluks, võrreldes naistega. Nähtav on töötamine koduses majapidamises (sh koristamine, lemmikloomade eest hoolitsemine jne), mis on tabelis 4. väljatoodud 67% ulatuses naissoost isikute ülekaaluga, sama on märgatav Joonisel 5.

Joonis 6. Näide, isamaalisusest ja laulupeo tegevusest. *Mina teiste seas* (Muhel 1992).

Joonisel 6 on võimalik näha meelelahutuslikku tegevust, kus osalevad nii mehed kui naised ja poisid ning tüdrukud. Nii vanemates õppematerjalides, kui tänapäevastes on tähtsal kohal isamaalisus, mida inimesed väga toetavad ja annavad oma teadmisi edasi põlvest-põlve. Kalmus (2003) on uurimuses välja toonud, et etnilised ja rahvuslikud identiteedid on muutunud ning suurenenud peale poliitilisi muutusi, mida saab võrrelda ka joonis 6. oleval pildil, kus Eesti on alles taasiseseisvunud. Tabel 4. põhjal ning pildilt järeldades on meessoost isikute osakaal 2000 aastal ja edasi, suurenenud võrreldes naistega, vastavalt 41% ja 51%, vanemates õppematerjalides aastatel 1990-1999 on aga 52% naissoost isikuid ja 44% meessoost isikuid, kes on võtnud osa erinevatest meelelahutuslikest tegevustest.

Tulemustest on võimalik järeldada, et nii naissoost kui meessoost isikute osakaal ei ole langenud, vaid pigem on tõusnud osakaal, kus sugu on võimatu määrata ning see on aastatel 2000-.. 7%, mis on varasema 4 % ikkagi tõusuteel.

4.4. Järeldused

Uurimistöö viidi läbi standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil, kus illustratsioone uuriti aga kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Uurimuses olid lasteaia õppematerjalid ajavahemikust 1990-2018, sisuks tekstid ja pildid. Antud bakalaureusetöö eesmärgist lähtuvalt püstitati uurimisküsimused, mille abil selgitati välja, kas soorollid lasteaia õppematerjalides on muutunud teatud kindlal ajavahemikul. Kodeerimist analüüsides saab järeldada, et tulemused õppematerjalides on muutunud ja on siiani pidevas muutuses.

Soorollid esindavad sugude kirjeldavalt normatiivseid tunnuseid, s.t omadusi, mis eristavad mehi naistest. Need deskriptiivsed normid on käitumisjuhised, mis on suure tõenäosusega konkreetsetes situatsioonides efektiivsed (Cialdini ja Trost 1998 Eagly jt 2008 kaudu). Soorollidega hakkab laps tegelema juba paariaastasena. Sugupoolte rollimallid õpitakse ja omandatakse neilt täiskasvanutelt, keda laps igapäevases elus kohtab, samuti lugudest ja meediast. Lapsed katsetavad erinevaid rolle ja ka vastassoo rolle. Laps püüab oma sugupoolt hinnata. Laps mõtleb juba varakult, millised erinevused ja omadused, eelised, õigused ja kohustused või ehk koguni raskused ühe või teise sugupoolega kaasnevad. (Cacciatore 2007:150-151) Laste soorollide kujunemist mõjutavad ka hariduslik keskkond ja haridusalased ootused (Eagly 2008:313). Sellest tulenevalt saab öelda, et iga perekond ning lasteasutus saab kujundada laste otsuseid soorollide kujunemisest ja arusaamadest, läbi erinevate õppematerjalide aga ka käitumishoiakutena.

Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine lasteaiale mõeldud õppematerjalides ajavahemikus 1990-2018 muutnud, kuid mitte ootamatult. Kodeerimise tulemustes on võimalik vaadelda maininguid, mille alusel saab väita, et uuema ajastu õppematerjalidest, on suurem hulk tegelasi, kelle sugu on raske määrata, kui seda on vanemate raamatute puhul märgata. Tulemuste vaatlemisel saab ka väita, et soorollid, mis avalduvad

varasemate aastate materjalides on traditsioonilisemad. Ajavahemikus 1994-2014 olevad õppematerjalid on soorollide tähtsustamine jäänud pigem tahaplaanile, mille tulemusena ei saa määrata tegelaste sugu. Järgnevate aastate materjalidest on võimalik mõista, et rohkem pööratakse tähelepanu soorollidele ning isikutest tulenevalt panustatakse ühiskonda võrdselt.

Poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste kujutamine 1990-ndate lasteaia õppematerjalides erineb viimase kümne aasta õppematerjalidest just soo määramise poolest. Vanemates materjalides ei olnud võimalik sugu määrata 41 % mainingutest, hilisemates materjalides aga juba 45% mainingutest. Kokkuvõtvalt saab öelda, et tänapäevastes lasteaia õppematerjalides on muutunud soorollide, mitte määramine suuremaks osaks kui eelneval perioodil. Tähelepanu on hakatud vähem pöörama naissoost ja meessoost isikutele ning peamiseks teemaks on taaskord sooneutraalsus.

Leitud tulemuste tõlgendamisel näeb, et soorollid on muutunud lasteaia õppematerjalides. Muutused on leidnud aset stereotüüpsete soorollide kadumisel, asendudes rollidega, kus tegelase sugu ei oma tähtsust. Samuti liigutakse sootundlikku keskkonna suunas, kus soole mitte viitamine, aitab vältida inimeste halvaks panu mingite rollide või tegevuste suhtes tänapäeva ühiskonnas. Huvitavamaks tulemuseks uuringus oli meessoost isikute protsent õppimistegevustes (75%), kus aga naissoost mainingute protsent oli 0, kokkuvõtvalt ei oma õppimine enam soorollides tähtsust, sest muutuvad rollimustrid on laiendamas naiste vastutusala oma elu kujundamisel (Kuurme 2008:247).

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö „Soorollide muutumine lasteaia õppematerjalides aastatel 1990-2018“ eesmärgiks oli välja selgitada soorollide muutumine lasteaia õppematerjalides, kodeerides erinevaid lasteaiale suunatud õppematerjale. Autor saavutas bakalaureusetööle seatud uurimisprobleemile vastused, mis toimus läbi püstitatud uurimisküsimuste.

Töö teoreetilises osas keskenduti lapse arengule mõistmisele, hindamisele ja suunamisele, kus peamiselt on juttu lapse üldisest arengust ja tuntumatest teooriatest. Lapse hindamisest tema arengu seisukohalt lapsevanema ja lasteaia koostöös ning lapse suunamine erinevates arengu etappides, juhtides vajaliku arengu suunas. Soolise arengu ja sotsialiseerumises, mõisteti lapse arengut poisi või tüdrukuna, tema enda mõistmist soost erinevates vanuse perioodides ja sotsialiseerumise rolli lasteaias. Sooneutraalsus versus sootundlik kasvatus, keskendus nende kahe definitsiooni mõistmisele ja vastandamisele, tuues sisse ka androgüüni mõiste.

Soorollid, oli teema kus toodi välja peamised sellega seotud mõisted ning soorolli arengu kujutamise. Kirjeldati ka stereotüüpeid soorolle, millele tuleb keskenduda ning mida õpetatakse lasteaedades, koostöös koduga. Sellesse peatükki on lisatud ka näited erinevatest soorollide õppimise ja õpetamise meetoditest Eestis ja Euroopa lasteaedades. Peatüki eesmärgiks oli tuua võimalikud palju erinevaid näiteid ja teadmisi soorollidest ning stereotüüpidest, mis on välja kujunenud.

Metoodikana kasutati standardiseeritud kontentanalüüsi ja sisu täpsemaks avamiseks kvalitatiivset sisuanalüüsi. Standardiseeritud kontentanalüüsi tulemusena saadud andmed analüüsiti kirjeldava statistika abil. Kontentanalüüsi täiendati illustatsioonide ja tekstide kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Lisaks on välja toodud uurimisobjekt, milleks on 6 erinevat lasteaedadele mõeldud materjali ja valim. Uurimisinstrumentiks on kodeerimisjuhend.

Käesolevat teemat on võimalik edasi arendada, uurides põhjalikumalt nii Eesti kui teiste riikide lasteaia õppematerjale soorollidest ja nende avaldumisest, õpikutes ning töövihikutes. Samuti võib uurida ootuste kohta lastevanematelt, esitades küsimustike või uurimisrühmade poolt koostatud näidismaterjalide, õpetamiseks soorolle lasteaias erinevates vanustes ja usuliste taustaga lastele.

SUMMARY

Changes of gender roles depicted in kindergarten study materials in 1990-2018

The aim of the bachelor's thesis “Changes of gender roles in kindergarten study materials in 1990-2018” was to find out the changes in gender roles in kindergarten teaching materials, analysing different kinds of study materials for kindergartens such as workbook, readers etc. The answers to the research problem set for the Bachelor's thesis, which was conducted through the research questions.

The theoretical part of the thesis focused on the understanding, evaluating and guiding on child's development in the light of its social awareness and acquisition of gender roles, where the child's overall development and the most known theories are discussed. Studying children from the point of view of their development in cooperation between the parent and the kindergarten and directing the child at different stages of development. As for the development of one's gender and one's socialization process, the child's development was understood as a boy or girl, his/her own understanding of gender in different age periods, and the role of socialization in kindergarten. Gender neutrality versus gender sensitive education were in focus to understand and contrast the meanings of these two, including the concept of androgyny.

The gender roles were the subject where the main concepts related to it and the representation of gender roles were outlined. Stereotypical gender roles were described, which needed to be focused on and taught in kindergartens in cooperation with parents. The chapter also includes different examples of methods of learning and teaching gender roles in Estonia and European kindergartens. The aim of this chapter was to bring out many different examples and knowledge of gender roles and stereotypes that have been developed.

The standardized content analysis was used to analyse both texts and pictures, and qualitative content analysis was used for interpreting pictures and text. The data of standardized content analysis was analysed using statistics, the results presented using descriptive statistics (counts and proportions). In addition, there is a research object of 6 different kindergarten materials and a sample. The coding guide was prepared to be used

as a research instrument, based on a similar coding used used before to study elementary school textbooks (Mikk 2002).

The research topic can be further developed by studying wider choice of educational materials of the kindergartens in Estonia and in abroad, in textbooks and workbooks. It would also be interesting to look at expectations of parents by submitting questionnaires or sample materials prepared by research teams to teach gender roles in kindergarten for children of different ages and religious backgrounds.

KIRJANDUS

Aavik, Kadri; Kajak, Kirsti 2009. *Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe- ja kasvatustöö poole Metoodiline juhendmaterjal alushariduse õpetajatele*. Tallinn. Eesti naisuurimus- ja teabekeskus.

Aavik, Kadri; Vinter, Kristi; Papp, Ülle-Marike; Uusma, Hannaliisa; Neudorf, Evelyn 2013. *Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde*. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus.

Almann, Sirje 2000. *Laps ja seksuaalsus. Miks? Millal? Kuidas?* Tallinn: Kirjastus Ilo.

Biddulph, Steve 2003. *Poiste kasvatamine*. Kirjastus Ersen.

Cacciatore, Raisa 2007. *Laste seksuaalkasvatus*. Tallinn: Varrak.

Cialdini, R. B., & Trost, M. R. 1998. *Social influence: Social norms, conformity and compliance*. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 151-192). New York, NY, US: McGraw-Hill.

Dietz, Tracy L. 1998. *An Examination of Violence and Gender Role Portrayals in Video Games: Implications for Gender Socialization and Aggressive Behavior*. University of Central Florida.

Eagly, Alice H.; Beall, Anne E.; Sternberg, Robert J. 2008. *Soopsühholoogia*. Tallinn: Kirjastus Külim.

Eggen, Paul; Kauchak, Don 2013. *Educational psychology : windows on classrooms*. Boston [etc.]: Pearson.

Ernits, Tiiu 2013. *Muusikaõppekirjandus ja laulmisõpetus saksa õppekeelega koolides Estis aastatelt 1860-1914*. Tallinna Ülikool. Doktoritöö.

Farquhar, Sandy; White E. Jayne 2016. *Philosophy and Pedagogy of Early Childhood*. New York.

Flick, Uwe 2015. *Introducing Research Methodology*. New Dehli: SAGE Publications Ltd.

Helm, J. H.; Beneke, S.; Steinheimer, K. 2007. *Windows on learning: Documenting young children's work (2 nd ed.)*. New York: Teachers College Press.

Howard, Sally; Harkin, Laura; Hutchinson Angie; Luff, Paulette 2013. *Thea Early Years Foundation Stage: Theory and Practice*. SAGE.

Kadri Aavik, Kristi Vinter, Ülle-Marika Papp, Hannaliisa Uusma, Evelyn Neudorf 2013. *Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde*. Põhjamaade Ministrite Nõukogu.

Kalmus, Veronika 1998. *Estonian ABC-Books 1900-1997: Reflections of Cultural and Ideological Changes*. University of Oslo, University of Tartu. Magistritöö.

Kalmus, Veronika 2003. *School textbooks in the field of socialisation*. University of Tartu. Doktoritöö.

Kiis, Sirje; Olt, Merike 2008. *Mudilaste töövihik II osa*. Kirjastus: SHALOM TÜ.

Kilodavis, Cheryl 2010. *My Princess Boy*. KD Talent LLC

Kivi, Lilian; Nugin, Kristina; Palm, Helgi; Pullerits, Monika; Saarits, Ülle; Sarapuu, Helgi; Sikka, Helle; Timoštšuk, Inge; Torm, Mare; Ugaste, Aino; Vahter, Edna; Veispak, Anneli; Veisson, Marika; Õun, Tiia 2005. *Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat*. Tartu: Atlex.

Krull, Edgar 2018. *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Laherand, Meri-Liis 2010. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tartu: Sulesepp.

Marlin, Raili; Kuurme, Tiiu 2011. *Sissejuhatus soouuringutesse*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Meland, Torill; Kaltvedt, Elsa Helen 2017. *Tracking gender in kindergarten*. Early child development and care 18.03.2017.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2017.1302945> (viimati vaadatud 29.04.2019).

- Mikk, Jaan 2002. *Soorollid õppekirjanduses*. Tartu Ülikooli Pedagoogika osakonna väljaanne nr.12.
- Muhel, Imbi 1992. *Mina teiste seas*. Kirjastus: Koolibri.
- Muhel, Imbi 1994. *Harjuta ja kirjuta*. Kirjastus: Koolibri.
- Mäses, Kai; Varandi, Merike 2014. *Lustiga lugema, kribinal kirjutama*. Kirjastus: Koolibri.
- Niiberg, Toivo 2006. *Meheks, isaks ja härrasmeheks*. Tartu: Atlex.
- Niiberg, Toivo 2008. *Naiseks, emaks ja daamiks*. Tartu: Atlex.
- Oskamp, S.; Kaufman, K.; Wolterbeek, L. A. 1996. *Gender role portrayals in preschool picture books*. Journal of Social Behavior & Personality.
- Papp, Ülle-Marika 2009. *Vabaks vanadest mõttemallidest. Juhiseid soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamiseks lasteaedades ja koolides*. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlaura Sihtasutus.
- Parimaid praktikaid parimaid sooteadlikust kasvatuses lasteaias. Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. http://www.haridusjasugu.ee/wp-content/uploads/enu_parimad_praktikad_lasteaias_a55mmbleedi.pdf (viimati vaadatud 28.04.2019)
- Parr, Todd 2011. *It's Okay To Be Different*. Little, Brown Books for Young Readers.
- Piaget, Jean; Szeminska, Alina 2002. *Arvumõiste kujunemine lapsel*. TPÜ Kirjastus.
- Poulin-Dubois, Diane; Serbin, Lisa A.; Derbyshire, Alison 1998. *Toddlers' Intermodal and Verbal Knowledge about Gender*. Wayne State University Press.
- Rebane, Jana 2013. *Simmo ja Sanne ametite maailmas*. Kirjastus: Atlex.
- Romanczyk, R. G; Gillis, J. M. 2005. *Treatment approaches for autism: evaluating options and making informed choices*. In Z. Dianne (Ed.), *Autism: identification, education and treatment (3rd ed.)*. Hillsdale: Erlbaum.

Scott, Katy 2018. *These schools want to wipe away gender stereotypes from an early age*. CNN 1.11.2018. <https://edition.cnn.com/2017/09/28/health/sweden-gender-neutral-preschool/index.html> (viimati vaadatud 28.04.2019).

Sooteadlik pedagoogika. Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. <http://www.haridusjasugu.ee/sooteadlik-pedagoogika/> (viimati vaadatud 28.04.2019)

Sõnaveeb 2009. Tallinn: Eesti Keele Instituut, <https://sonaveeb.ee/> (viimati vaadatud 28.04.2019).

Ziai Amir 2017. Inter-rater agreement Kappas. Towards Data Science. <https://towardsdatascience.com/inter-rater-agreement-kappas-69cd8b91ff75> accessed 24 April 2019.

Thompson, Teresa L.; Zerbinos, Eugenia 1997. *Television Cartoons: Do Children Notice It's a Boy's World?*. University of Dayto.

Turner-Bowker, D. M. 1996. *Gender stereotyped descriptors in children's picture books: Does "curious Jane" exist in the literature?* Sex Roles: A Journal of Research.

Vadi-Aavik, Vilve 2017. *Selle maa laps*. Kirjastus: Atlex.

Worland, Joy 2008. *Girls Will Be Girls . . . and So On Treatment of Gender in Preschool Books from 1960 through 1990*. Children and Libraries.

Õun, Tiia; Nugin, Kristina 2017. *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. Tartu: Atlex.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aire Reismaa

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Soorollide muutumine lasteaia õppematerjalides aastatel 1990-2018“, mille juhendaja on Ülle Säälilik, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Aire Reismaa

21.05.2019